

За доц. д-р АННА КРЪСТЕВА

РЕЦЕНЗИЯ

за

резултатите постигнати в академичното развитие и творческата реализация на доц. д-р АННА СЛАВЧЕВА КРЪСТЕВА, /след нейната първа хабилитация през 2000-та година/ – единствен участник в конкурса за избор на длъжността „Професор”, в НБУ, от областта на политическите науки.

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА КАНДИДАТА:

Богатата официална документация, предоставена на научното жури дава основание, още при подхода към рецензентския ангажимент, да се направи важен отпразнен извод, с принципно значение, за разбиране на академичната ситуация, която сме призовани да оценим: фактите, с които разполагаме доказват, че след своята първа хабилитация през 2000-та година, доцент д-р Анна Кръстева е изминала един петнадесет годишен път, на всестранно развитие. И като университетски преподавател, и като академичен учен. **Нейните постижения са впечатляваща илюстрация за най-позитивните тенденции, които маркират еволюцията на младата, академична наука за политиката в България, през последните десетилетия.**

Постигнатите резултати не са случайни. В тяхната основа лежат съзнателните и системни усилия на колегата, да пренесе и внедри новото, почерпено от световната академична и изследователска практика. Целта - преодоляване на рутината и запълване на празни ниши, в системата на модернизиращото се висше образование в България. В резултат доц. Кръстева съдейства видимо за обогатяване на вътрешно-университетските учебни практики и личните си научно-изследователски ангажименти.

Като редовен преподавател в НБУ след 2000-та година, колегата Кръстева е титуляр, на основни, професионално формиращи лекционни курсове, за студентите в Департамент „Политически науки”. Високото равнище и взискателността, с които се отличава нейната работа, бързо са оценени в рамките на университета. В резултат, само след три години тя е избрана за ръководител на същия департамент /2003- 2011г./. В това си качество доц. Кръстева дава принос за институционалното развитие на академичната структура. Играе инициативна роля при въвеждането на нови учебни дисциплини като „Кибер общество” и „Интернет политика”. Основен строител е на франкофонската учебна програма към НБУ, където води възлови, иновативни лекционни курсове по „Етническа политика”, „Електронно управление”, „Международни миграции”, „Политики на гражданственост”. Инициатор е за въвеждането в университета на Международната докторска програма ”Управление на различията”, в която също реализира основни четения. Ръководи 6 докторанти, болшинството от които защитават успешно дисертациите си. За двама от тях имам отлични лични впечатления, като рецензент на

докторските им работи. Доцент Кръстева е учредител и на докторантски семинар, където кани известни политици и учени, изнесли множество лекции и участвали в актуални политически дискусии.

Тези факти доказват, че в учебно-преподавателската си дейност доц. д-р Анна Кръстева се реализира през изминалите 15 години като един постоянно развиващ се, творчески мислещ и мобилизиращо действащ носител на класическото и иновативното академично знание. Тя се утвърждава като авторитетен хабилитиран, университетски преподавател, който обогатява аудиторната среда, в която пребивава. За да се повиши ефектът от учебния процес, в който са включени студентите. Като резултат, обучаващите се в НБУ политолози се докоснат до цяла поредица от нови, не традиционни, слабо развити в България, но перспективни направления на политическото знание и практическото действие, свързани с еволюцията и управлението на демократичния политически процес. **В този смисъл доц. д-р Анна Кръстева има вече зад гърба си реален личен принос за развитието на висшето, университетско образование, по политическите науки в България.**

Паралелно с учебната и административна дейност реализирана в НБУ, през изминалите 15 години, доц. Кръстева разгръща и впечатляващ научно – изследователски процес. Създадената нова продукция от нея, през оценявания пост-хабилитационен период показва, че трайните ѝ интереси като изследовател, са насочени в четири главни направления: миграционна политика, дигиталната гражданственост - новите мобилизации; посткомунистически аспекти на демокрацията и интеркултурната гражданственост.

Сред поредицата от сериозни заглавия бих открил самостоятелните трудове на авторката: „Имиграцията в България” /2005/, „Фигурите на бежанеца” /2006/, „Дигиталният гражданин” /2013/,” „Българският политик: щрихи към портрета” /2013/. И разбира се крупната монография „От миграция към мобилност” /Политики и пътища/, издадена през 2014 година. Тя е предложена като хабилитационен труд, в настоящия конкурс за избора на професор. В паралелен план, в съавторство с проф. А.Тодоров, други колеги - дори и със свои докторанти, доц. Кръстева работи като съставител на 26 колективни труда и е реализирала над 100 отделни студии и статии. **Огромна част от това научно творчество е реализирана на чужди езици, извън България.** Продукцията на доц. Кръстева е разпространена в 17 държави - от САЩ до Китай и от Великобритания до Италия и Турция. Сам по себе си подобен факт е прецедент и може да се оцени като **сериозен международен успех, за сравнително младата, академична политическа наука в България.** Малцина са авторите от по-младото поколение учени в нашата страна, които могат да отчетат подобно присъствие, в световния политологичен дебат.

Активното включване на авторката в транснационалния академичен политически дискурс, се съпътства и с нейното интегриране в разнообразни учебно-преподавателски и изследователски инициативи, на световната академична общност. От 1996 година насам доц. Кръстева периодично чете лекции в университетите на Квебек, Париж, Лион, Нант и Мец. Избрана е за главен редактор на международното списание „Югоизточна Европа”, член е на редакционните колегии на американското списание „Национализъм и етнически политики”, на

китайското списание „Еуропеана“. Член е на международния научен съвет на „Домовете на науката за човека“, на Международната асоциация на франкоговорящите социолози, член е на Борда на дипломатическия институт в София и е Зам. Председател на Българската асоциация по политология. За приноса си в развитието на интеграционните образователни процеси, извън България е избрана за „Доктор хонориус кауза“ на Университета Лил-3, Франция. Носител е и на „Ордена на академичните палми“.

Обобщени тези резултати, реализирани в областта на научното дирене, в националния и международен академичен живот, през периода между първата и втората ѝ хабилитация доказват, че **пред нас е български учен, който е постигнал успехи - рядкост, за родното хуманитарно знание свързано с политиката.** За тях доц. Кръстева вече е получила международно признание. Тя се изявява като водещ представител на младата българска политологична школа, която не само „пренася“, но и „прави износ“ на конвертируем научен продукт зад граница. С творчеството си съдейства за развитието на националния политологичен дебат и маркира активно българско присъствие в световния, академичен живот. Там доц. Кръстева присъства до автори, чиято национална политична наука има по-богат опит и традиции, като дава равностойни приноси. **Следователно говорим за академичната зрялост на учен, който вече си е завоювал статута на уважаван представител на модерната, съвременна наука за политиката.**

2. ОЦЕНКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ХАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД. По-горе вече се спомена, че доц. Анна Кръстева подхожда към участието си в професорския конкурс, с впечатляваща нова научна продукция. Пет монографични изследвания, 26 съставителства и над 100 студии и статии. С тях тя внася иновативна тематика в българското академично пространство. Върху нея в България или не е работено, или усилията все още са в ранната фаза от своето развитие. Поради това факт е, /и искам да го подчертая ясно/, че в случая става дума за научна продукция, която **запълва бели полета в националното ни академично познание, за човека и обществото.** Те са доказателство за едно напълно съзнателно интелектуално усилие, да се търсят и овладяват нови изследователски полета, които придобиват все по-голяма актуалност за демократизиращата се българска действителност.

В приложената документация обаче, доц. Анна Кръстева изразява ясно своята воля, че като ядро на научната ѝ продукция, предложена за оценка в професорския конкурс, /с изричен статут на „хабилитационен труд“/, трябва да се разглежда монографията „От емиграция към мобилност“... При тази ситуация, имайки предвид значението и мащабите на въпросното изследване, дълбочината на разработените частно научни въпроси в него и евристичния потенциал, на направените изводи в труда, смятам за напълно достатъчно да съсредоточа конкретните детайли на оценъчния си анализ, главно върху тази работа на авторката. Защото там са налице научни приноси, които удовлетворяват напълно изискванията на закона, за избора на колежата доц. д-р Анна Кръстева, на академичната длъжност „професор“ по политология.

На първо място специално ще подчертая, че хабилитационният труд на доц. Анна Кръстева е събитие в развитието на политическата наука в

България. Защо? Тематично тази монография трябва да се отнесе към анализите на сравнително младата, българска емигрантистика. Нейните основи, като дял на модерната политическа наука в нашата страна, бяха поставени само преди три десетилетия, с първите брошури за българската емиграция в Латинска Америка и Австралия, публикувани през втората половина на 80-те години, от професорите Симеон Дамянов и Любен Беров. Поколението от историци, което работи през 90-те години /проф. Николай Алтънков, проф. Трендафил Митев, доц. Константин Гърдев, ст.н.с. Бойка Василева, доц. Йордан Величков, д-р Георги Генов, д-р Иван Гаджев, и др./ изследваха за пръв път цялостно проблематиката свързана с дислокацията, организационното развитие, политическата дейност, културните постижения и съвременното състояние на „старата” – исторически възникналата икономическа и политическа българска емиграция.

От средата на 90-те години на ХХ век обаче, емиграционният процес в Европа и България /в частност/, придоби безпрецедентни мащаби за новото време. За по-малко от две десетилетия, близо една шеста от българската нация се оказа „зад граница”. Дислокацията на диаспората ни придоби „планетарно” измерение. Качествено нови тенденции възникнаха във взаимоотношенията „емиграция-родина”. Небивала суета настъпи сред всички европейски правителства, по отношение на възможностите за регулиране на миграционния феномен. Истински взрив избухна в сверата на политическата теория, опитваща се да обхване и обясни „в движение”, новите социално политически реалности, в полетата на мигрантите. За да се предложи теория за една успешна практическа политика и пр. Ясно е следователно, че и в България към емиграционната проблематика трябваше да се подходи вече по нов и практически много по-целенасочен начин.

Точно това първа осъзна доц. д-р Анна Кръстева. Именно тя е българският изследовател, който превърна в своя жизнена съдба новото глобално предизвикателство: да обясни цялостно какво става в областта на миграционните движения, след края на Студената война? Какво следва от тях за еволюцията на постиндустриалната цивилизация? Кое преобладава там – ползите или негативите, и за кого са те? Възможна ли е регулация на сложно пулсиращия миграционен поток, и ако „да”, то по какъв начин би могло тя да се осъществява? И най-важното – с какво се променя светът, начинът на мисленето, представите за инструментариум и технологии, чрез които модерното човечество би могло да постави на рационални релси новите общувания между хората? Защото те са провокация към хилядолетните устои на света, базирани върху представата за същността и функциите на националната държава, нейния суверенитет, ненарушимостта на границите, ролята на законодателството, правата на човека и пр. С тези предизвикателства тръгна да се бори и доц. Анна Кръстева. А монографията ѝ, „От миграция към мобилност”... е своеобразно обобщение на теренните проучвания и консултациите на авторката, със съществуващата научна литература.

Логично, структурата на труда се придържа към класическата схема на фундаменталното монографично изследване: изясняване на основния понятиен апарат на проблематиката; анализ на постигнатото до момента в областта на научната теория; цялостен поглед върху световните измерения на изследвания процес; неговите балкански проекции; „българският случай” и разбира се

постиженията на практиката, свързани с усилията за „опитомяване” и контрол на нововъзникналото и непознато до сега глобално миграционно поле. На лице е също обобщаващо заключение на труда, практически пълна справка за използваната научна литература, както и чуждоезиковото резюме.

Още в първата глава става ясно, че изследователят се е ангажирал с една качествено нова, непозната и изключително деликатна политическа материя. С убедителни аргументи авторката доказва, че основните понятия на изследването: ”нашествие – миграция”, „постоянни и временни” потоци, „икономическа и политическа миграция”, статутите „доброволна и принудителна” миграция, представата за „чужденец и имигрант”, разбиранията за „държавни граници и регионални статуты”, „правата и задълженията” на мигриращата личност, „възможностите и затрудненията” пред преместващите се и т.н. – всичко това вече е политическа материя, която не е била същото, само до преди четвърт век.

Доц. Кръстева доказва, че колосалните миграционни процеси от края на ХХ и началото на ХХІ век, радикално променят разглежданите реалности. Те ги правят нещо много по-динамично, постоянно променящо се и като правило провокиращо все повече и повече предизвикателства, отколкото трайни обяснения за перспективата, на модерния постиндустриален свят. Въпреки това, Анна Кръстева се е справила с предизвикателството. **Основният подход приложен в началната глава на труда ѝ, бих определил и като пръв научен принос на рецензираната монография: доц. Кръстева формулира нова академична позиция, според която модерният свят не може да спечели нищо, ако се стъписа пред непознатите предизвикателства на глобалните миграционни движения и застане с един консервативен поглед пред тях. От това явление може да се добие позитивен ефект, само ако вниманието на науката и практическата политика се насочат, преди всичко върху изследването и изясняването на новите позитиви и несъществуващите в миналото възможности, които предлагат, изброените по-горе, променищи се реалности. За да се неутрализират негативите от масовите миграции в най-новото време.**

Във втората глава на рецензираната монография е представена една разгърната панорама на направеното до сега, в областта на политическата наука, за обяснението на глобалните миграционни тенденции в света. Авторката изяснява конкретиката, в подходите на отделните хуманитарни науки, към миграционните проблеми. Детайлно е анализираща същността и на множеството, коренно различни и практически взаимноизключващи се теории. Въпреки, че техните създатели претендират, че дават „цялостно обяснение” на изследваната миграционна реалност. При наличието на показаното истинско „вавилонско неразбирателство” между изследователите, в световния академичен дебат, свързан със съвременната миграция, тук можеше да се очаква, ако не стъписване, на последния подходил към тази така деликатна тематика – в случая доц Кръстева, то някакво механично „прилепване” на авторката към някоя от най-атрактивните за нея теоретични схеми, за обяснение на явлението. **Тук Анна Кръстева обаче, прави втория си значим авторски принос в областта на модерната емигрантистика.** В хаоса на теоретичния разнобой, съществуващ в лавината от теоретични доктрини, тя открива всъщност тяхната безпомощност, да дадат наистина „окончателния отговор” за истината. Защо? Защото теории, които се отричат една друга

поголовно, очевидно са силно уязвими методологически. Следователно ясно е, че е нужен някакъв нов изследователски подход, при проучването и обяснението на миграционния феномен. **Него авторката е формулирала в рамките на един оригинален теоретичен модел: миграционните процеси да се разгледат новаторски върху въведената от нея четириполюсна координатна система – възможностите и проблемите на пост-вестфалдската държава, опитомената глобализация, идеята за глобалния град и потенциалите на пулсиращия пазар.** Това всъщност е новата, водеща методологическа рамка, в чиято координатна система впоследствие е разгърнато цялостното по-нататъшно изложение на монографичното изследване.

Третата част на труда е водещо „тематично ядро” – и първа творческа кулминация на монографичното изследване. Там Европа е проучена като класически приоритетен център на глобалните емиграционни и миграционни движения – от древността до най-новото време. Проблематиката е наблюдавана и като предистория на явленията, и като основни етапи в тяхното развитие, и като специфика на тенденциите в протичащите миграционни лавини, след края на Студената война. **Тук авторката всъщност реализира едно от най-важните научни постижения на хабилитационния си труд. С убедителни аргументи тя доказва появата и съществуването, /условно казано/ на една, „втора” или „паралелно” съществуваща Европа. Тя е сътворена през последния четвърт век от мигриращите граждани.** За пръв път в българската политическа наука всестранно е очертано богатото разнообразие, което се наблюдава между „строителите” на тази нова политическа реалност - постоянно движещите се индивиди. От жертвата на трафикантите, децата бегълци, икономическият емигрант и студентът обучаващ се в чуждия университет, до пътешественика, поклонника и инициативите предприемани от „най-свободния мигрант” - пенсионерът.

За всяка една от подвижните социални категории на обединена Европа, са изяснени причините за поява, логиката на изява, възможностите за жизнена реализация и неизменната специфика на проблемите, съпътстващи всяка личност, от съответното миграционно поле. Като специален акцент са очертани статутът и перспективите на „главният печеливш”, определен като нова „еврозвезда”. Фаворизираната, високо квалифицирана и поради това най-мобилна, съставка на миграционните контингенти. Едно наистина ново и непознато в миналото глобално политическо явление.

Доц. Кръстева доказва, че тази „втора” /или „паралелна Европа”/, е вплетена много сложно в тъканта на Старата Европа – обитавана от традиционно „стационарираните” национални реалности на континента. Основен архитект на новата реалност, в областта на държавността са общоевропейските институции, а „страителният материал” и „енергиите” за градежа, се осигуряват от мигрантите. Авторката доказва, че в реалната си битност това политическо явление оказва както позитивни, така също и негативни последици, върху съдбата на държавността, икономиката и социалните процеси, наблюдавани в отделните звена на „стационарираната Европа”. „Мобилната Европа” обаче функционира активно, защото е носител на ново, наднационално мислене, общополезна практическа инициатива, а кадрите ѝ разполагат с нови индивидуални възможности. **Те се изявяват и като**

„ярки протестъри” срещу неефективността на отделни национални елити. Вярна е тезата на авторката, че „мобилната Европа” променя по нов начин икономическия пазар, гради отворените глобални мегаполиси и поставя други изисквания за развитие на пазара и правото, науката за управлението и политическата теория. Функционирането на „мобилната Европа” се облекчава обаче, от неограничените възможности на дигиталните социални връзки за ежедневно – дистанционно общуване на мигранта с „родината”, „дома” и „семейството”. **Процес, който доц. Кръстева разглежда като фактор, позволяващ на самите мигриращи да въздействат пряко за известно „опитомяване”, на най-крайните негативи от протичащата глобализация, по отношение на „изпращащите” страни.**

Маркирала ясно общия контур на новите социални реалности, вградили се в архитектурата на новата „мигрираща Европа”, в четвъртата и петата глава авторката концентрира вниманието си логично, върху два от нейните конкретни региона, които я интересуват особено – Балканите и България. Първо защото след края на Студената война, Югоизточна Европа се очертава като впечатляващ количествен „шампион”, в потръгналата масовизация на новите миграционни процеси на Стария континент. И на второ място, заради оригиналната динамика, нетипичната противоречивост и драматичните обрати, които се наблюдават в миграционните процеси, протичащи „във” или тръгващи „от” тази част на Стария континент.

Авторката изяснява пестеливо, но във всички възможни аспекти главните измерени на проблематиката: и основните етапи, през които преминава балканската миграционната история; и спецификите на процесите по оста „източни-западни Балкани”; и преходът от „принудителни разселвания”, към нормални икономически миграции; маркирана е появата и на първите признаци за завръщане и дори приемане на **имиграция** и в балканската зона на Европа. **В резултат, като основен научен принос на работата в тази ѝ част, трябва да се признае създаването на една, конкретизирана /”регионална”/ научна рамка, която позволява да се разбира същността, мащабите и резултатите от изследваното балканско миграционно явление.** Тя облекчава навлизането вече и в безспорно най-важното изследователско поле на темата, за един български автор – случаят с неговата родина.

Доц. Кръстева изследва този възлов подвъпрос в петата глава на хабилитационния си труд. Тук анализът, правилно се придържа към вече наложения модел, за обяснение на балканските измерения в явлението. Водещи са два тематични кръга. Първият е свързан с резултатите от държавно-политическите рестрикции, съществували в България по отношение на свободната миграция, през периода на Студената война. А във второто изследователско поле е анализирана рязко променената ситуация, след падането на Берлинската стена. В резултат през първия обособен подпериод българския миграционен процес е обяснен като „вътрешно системен”. Тоест, той протича в рамките на социалистическата общност - главно в посоката България – Съветския съюз и обратно. Плюс мигриращи българи „до” и прииждащи „от” страни в арабския свят, Африка или Виетнам.

Авторката доказва, че през вторият подпериод миграционните процеси „към” и „от” България се „модернизират”. Те приемат измерения, структурен

състав и носят резултати, които са характерни за онова, което е в градивото на новопоявилата се „мигрираща Европа”. Изведени са и са обяснени обаче и някои специфични особености на ситуацията в нашата страна: до 1989 година България има миграционна политика, но реалната миграция на Запад не е фундаментален проблем в общественения живот; след началото на прехода се случва точно обратното – миграцията се активизира рязко, във всички посоки, но липсва релевантна политика за нейното менажиране; **емиграцията и имиграцията** в българският случай се появяват не последователно, а едновременно през 90-те години на ХХ век; макар, че се очертава и като едно от новите европейски полета за приток на имиграция от вън, в България на този етап, емиграцията на българи в задграничните посоки, все пак има доминиращо надмощие. В този смисъл, емиграционните процеси всъщност се оценяват правилно, като една от най-категоричните и радикални реакции, на активната част и от съвременното българско общество, по отношение нефективността на посткомунистическите елити, управляващи в София, през последния четвърт век. Особено – неспособността им да се осигури всестранно развитие на държавата.

Като отчита уникалната сложност на съвременната миграция, изразена в съществуването и на позитиви, и на негативни баланси от глобалните последици на явлението, логично в шеста, седма и осма глава, доц. Кръстева изследва същността и еволюцията на миграционните политики, разработвани и реализирани практически от държавите в цялост, плюс техните български измерения. **Тук се съдържа всъщност практически най-значимият научен принос на авторката. Той внася ред в мисленето ни около фундаменталната дилема: как човечеството се възползва от последиците на безпрецедентния миграционен феномен, възникнал през последния четвърт век. Така че като управляваме неговите ефективи, да минимизираме обемът на негативите за всички?**

Реализираните миграционни политики в практиката, са изследвани всестранно. Етап по етап – в зависимост от фазите на тяхното разработване и способността им да покрият важните аспекти на миграционното поле; изяснена е конкретиката свързана с водещите идеи в двете основни направления, по които се реализират миграционните политики - контролът над **емиграцията** и усилията за интегриране на **имиграцията**; изследвани са визиите около ролите изпълнявани от страна на държавата, на пазара, на науката, на градския фактор и особено от „главният изпълнителен актьор” мигрантът, който разработва и реализира „личните политики” на миграционния си проект.

Чрез задълбочен документален анализ на източниците, които съдържат общата политика на ЕС от последното половин столетие, авторката очертава и сложната еволюция на **наднационалните** политически усилия, за внасяне на ред в новия глобален социален процес. Тук доц. Кръстева открива, една от най-трайните промени, настъпващи в европейската политика, по отношение на миграцията. Тя е свързана с основното „преобръщане” на ранната парадигма: политиката първо да посрещне имиграцията, след което да се търсят пътищата за нейната интеграция. **Авторката доказва, че водещите държави на Стария континент днес, се ориентират все по-трайно към политика реализирана в обратната посока: потенциалният мигрант да гарантира първо наличието на една задължителна основа от условия за успешна интеграция в бъдещото ново общество, като**

водеща предпоставка, за успешна реализация на личните миграционни проекти. Целта на общеевропейското политическо усилие в случая, вече е миграцията да не нарушава интегритета на приемащите нации, а да се осигури възможност за безконфликтно вписване в тях.

На този фон, анализът на българската политика свързана с регулирането на миграционните процеси, е осъществен в един продуктивен съпоставителен план. Основните изводи на авторката, който споделям, тук могат да се резюмират, в 4-5 водещи идеи: българският посткомунистически елит, от преходната епоха се ангажира сравнително късно и с миграционния проблем, пропилявайки цели две десетилетия в незаинтересованост; след 2008 година може да се говори за видимо усилие от страна на държавата, за наваксване на пропуснатото; към настоящия момент, в България са постигнати известни резултати по отношение изграждането на институционалната рамка и натрупването на конкретен управленски капацитет в областта на миграционното поле. С експертна прецизност обаче, авторката доказва че са налице и свръхпроизводство на дефицити, и липса на трайна приемственост и надграждане, които при това са отежнени с волунтаризъм, заради отсъствието на продуктивен публичен дебат, около преодоляване на допусканите слабости. **На практика в тази част на хабилитационния труд е резюмирано ядрото на един предстоящ, национален политически проект, който българският овластен елит и теорията, трябва да превърнат в основа, за цялостно преосмисляне и оптимизиране на практическите дейности, в тази толкова важна свера на публичния живот.** Защото след приемането на България в ЕС, от мощен износител на емиграция, /макар и бавно/ страната ни се превръща и в дестинация на прииждаща имиграция. Държавата ни обаче все още не успява да я превърне в трайно увеличаващ се, позитивен компенсатор на онова, което България губи от масовизирането на емиграцията.

3.Идеи за размисъл и по-нататъшна разработка: Доцент Анна Кръстева е автор, с когото не само е възможно, а е и истинско удоволствие, да се обсъждат различни аспекти, на толкова сложната и неедноизмерна миграционна проблематика на нашето време. Защото истината там не е едностранчива. Поради това, във финалната фаза на моя анализ, ще си позволя да формулирам някои въпроси, които поради своята значимост, допускат алтернативно интерпретиране, в името на истината:

- В хабилитационния труд има едно предоверяване на официалната американска статистика, свързана с количеството на българския емигрантски контингент в Съединените щати, през първата половина на XX век. Този проблем е изяснен от споменатите по-горе автори, които изследваха българската икономическа емиграция след Освобождението. Статистическата грешката, за която ще говоря, се получава от факта, че емиграционните власти на „Елис айлънд“, пред входа на Ню Йорк, традиционно са записвали прииждащите български икономически емигранти в началото на XX век, /които не говорят английски език/, само според представените от тях паспорти. А десетки хиляди българи от Вардарска и Егейска Македония се появяват в САЩ до 20-те години, с турски или гръцки паспорти. По тази причина, те не са записвани в графата „българи“, а като турци или гърци! Проучванията извършени на терен – сред самата емиграция, показаха, че българското етническо тяло зад океана /САЩ,

Канада, Южна Америка и Австралия/ до Втората световна война гравитира около 100 000 души. Един контингент съпоставим примерно с прибалтийската емиграция. В този смисъл, при евентуално преиздаване на труда, добре би било да се вземат предвид постиженията на българската историческа наука, за да се компенсират дефицитите на неточната чужда статистика.

- В труда правилно е отделено подобаващо място за маркиране измеренията на арменската и руската имиграция към България, и на еврейската и турската емиграция извън страната. Мисля обаче, че трябваше да се изведе в още по-видим акцентът и проблемът, свързан с прииждането на 500 000-та българска бежанска маса от Вардарска и Егейска Макудония, Южна Добруджа и Западните покрайнини след Балканските войни. Тя е трудно определяема като „емиграция” или „имиграция”, защото става дума за принудително преместване на българи, от определени зони на тяхното етническо землище на Балканите, в границите на свободната българска държава. При всички случаи обаче това е масова „миграция”. При това в едни от най-мощните измерения за Европа, след 20-те години. Във връзка с нейното устройване се сключват бежански заеми, подписват се специални договори с Турция и Гърция, а България е една от държавите, която се справя добре с интеграцията на този колосален за мащабите ѝ миграционен прилив. Там се крие опит, достоен за специализирания анализ в областта на емигрантистиката.

- Да, в политиката на БКП по емиграционните въпроси има идеология, а определени институции на държавата прилагат и репресията. Това са фактори, които обясняват липсата на масов емиграционен процес от България на Запад, през епохата на Студената война. Подобна реалност съществува и тя трябва да се отчита! Но! Паралелно с нея науката ще бъде още по-полезна обаче, ако се защити като истина и нещо друго: До 1989 г. България е „мразена” предимно от следдеветосептемврийската фашизоидна емиграция от компанията на кръволака проф. Ал. Цанков, лидера на легионерите – Иван Дочев, царските офицери с противонародни прояви. Що се отнася до старата икономическа емиграция, и през епохата на социализма България работи, за да не се скъса тя връзката с родината. Чрез посолствата, дейността на „Славянския комитет” в София, Българската православна църква. За старата икономическа емиграция се издава специално списание „Славяни”, изпращат ѝ се владици и свещеници, вестници и книги, организират се посещения в родните крайща. А комплекс от обективни фактори, **не провокираха необходимост от нова масова икономическа емиграция като:** ограниченията, които самите западни държави налагат срещу притока на хора от социалистическия свят; наличието на работа вътре България до 1989 година; безплатното медицинско обслужване и образование, урбанизационната и битова революция, които промениха из основи живота на следвоенните български поколения. Тези фактори в определена степен и не провокираха необходимост, за масова емиграция извън страната. Между 50-те и 80-те години България преживява период на мащабна модернизация.

- Мисля, че ние, българските автори, трябва да боравим внимателно с т. нар. „турски проблем”. Вън от всякакво съмнение е фактът, че през 1984 година в България се допусна фундаментална грешка с тоталната смяна имената на всички български граждани - независимо от тяхната възраст! Обяснението на турската

миграция от 1989 година, от наша страна обаче, само като „изселване” предприето от българската държава, смятам за нежелателно. Първо, защото през 1989 г. на практика се извърши едно **ненасилствено, а доброволно мигриране** на това население. На второ място, понеже въпросната масова миграция беше резултат и от пропаганди и стимулиращи инициативи и на влиятелни задгранични фактори. Тези, които бяха заинтересувани от разклащането на социалистическата система в страната, след като се оказа невъзможно, тук да се организират масови, опозиционни движения от типа на полската „Солидарност”, примерно. И на трето място, вече четвърт век заинтересувани външни среди използват тенденциозно тази проблематика и срещу съвременна България

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Дискусионните въпроси, които си позволих да формулирам по-горе, не намаляват с нищо изцяло положителното впечатление, което оставя цялостното представяне на доц. д-р Анна Кръстева в настоящия конкурс за професор. Тук маркирах само теми, които „са,, а и „ще бъдат” обект за научни занимания и в бъдеще, за всички онези, които се интересуват от миграционната проблематика. **С цялостното си дело на университетски преподавател и изследовател доц. Кръстева се изправя пред нас като един завършен учен на професорско равнище. Тя се ангажира с важни и сложни проблеми на висшето образование и политическата наука, като оставя там трайни и безспорни следи.** При това в творческото си поле тя работи по един оригинален и впечатляващ начин. От текстовете ѝ се излъчва богата обща култура, вплетена хармонично със солидната професионална зрялост на тесния специалист. Затова авторката е в състояние да обедини безпроблемно подходящ текст от проза /и дори стих/, с фундаментална научна постантовка, без следа от излишества в използваната фраза или злоупотреба с научността на изказа. Понятийното поле на нейната мисловност е неограничено – в пълния смисъл на думата. Ето защо тя анализира текущите политически процеси в сверата на миграцията многоаспектно, леко, занимателно, убедително аргументирано и по един евристичен начин.

С някои от постановките на доц. д-р Анна Кръстева може лично да не си съгласен, защото работиш с измеренията на по-друга предпочитана методика. Никой не може да ѝ отрече обаче, главното: провокативната възможност на новото знание, което тя ти поднася, и способността ѝ да те накара да погледнеш по по-нов начин и върху собствените си изследователски опори! А това е главното в науката – постиженията ѝ да ни подтикват към размисъл и еволюция на академичното познание, за доближаване до истините в политиката. **Пред вид на всичко казано до тук, /като приемам и авторовата самооценка за приносите/, без никакво колебание и с пълна убеденост смятам, че доц. д-р Анна Славчева Кръстева удовлетворява всички високи изисквания на закона, за да бъде избрана на длъжността „Професор” по Политология в НБУ. Ето защо предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват „ЗА” нейния избор. Тази своя лична позиция аз ще потвърдя недвусмислено и при практическото гласуване по време на изборната процедура.**

София
20 август 2015г.

РЕЦЕНЗЕНТ:
Проф. д. Ист. Н. Трендафил Митев